

ve eltérnek a megszokottól. Igazi kuriózum a gyűjtőknek egy-egy hímezett, „mozgó” vagy hangos képeslap.

A múzeumok vagy magánemberek tulajdonában lévő gyűjtemények azonban nem csak esztétikai szépségükkel, esetleg különlegességükkel ejtik rabul az érdeklődőket. Hiszen ezek a lapok, amellet, hogy sajátosan tükrözik letűnt korszakok atmoszféráját, a régi épületek, utcaképek megőrzésével, egy-egy jelesebb esemény megörökítésével egy adott település és egy adott korszak nélkülözhetetlen dokumentumaivá, forrásaivá is váltak.

Ajánlom ezt a 191 oldalas, több száz képeslapot felvonultató könyvet a gyűjtőknek, múzeumban és könyvtárakban dolgozó szakembereknek és azoknak az érdeklődőknek, akik csak szeretnének egy kicsit visszautazni a múltba e látóképek, csókküldemények és ünnepi üdvözlések segítségével.

(Petercsák Tivadar: A magyar képeslap története. Látóképek, csókküldemények, ünnepi üdvözlések. Kossuth Kiadó Zrt., Budapest, 2020. 191 oldal)

B. Gál Edit

FOTÓALBUM A RÉPÁSHUTAIK MÚLTJÁBÓL

Az elmúlt emberöltő átértékelte a régi fotográfia jelentőségét. Az archív fényképek gyűjtésének és közreadásának divatja támadt, elegendő akár az internet közösségi oldalaira pillantani ennek igazolására. A vizuális élmény dominánssá válásával párhuzamosan nem csak a fotográfiatörténet, de a vizuális kultúrakutatás is önálló diszciplínává vált, és a szemmel érzékelhető képi információk értelmezése is új irányokat vett. Az archív fotók kutatása és felhasználása egyaránt társadalmi kontextusba helyeződött: számos egykori fényképészműhely/műterem történetét és hatását ismerjük ma már, de sokat tudunk a fényképezkedés divatjáról, egyáltalán a fotográfiának a meg-

előző másfél század kultúrájában betöltött szerepéről. Megismerhettük az amerikai magyarságot kiszolgáló fotográfusokat is, akik a XIX–XX. század fordulóján az Újvilágba vándorolt eleink számára elkészítették a szülőföldre hazaküldött felvételeket. S persze mindennek számos finom részletét és összefüggését is feltárta a kutatás, azzal párhuzamosan, hogy a fényképezés fejlődésében jelentős szerepet betöltő magyar fotográfusok tevékenységét elhelyezte az európai kánonban.

A helyismeret kutatói számára különösen tanulságosak és mintaadók lehetnek azok a gyűjtések és kiadványok, amelyek egy-egy település közösségének fotóhagyatékát tárták fel Boldogtól Lajosmizsén át Vecsésig. A feldolgozás módja és igénye persze más és más, de bizonyos, hogy a hozzáértő értelmezés ezeket a köteteket a lokális társadalmak megismerésének útmutatójává avatja. Segíti mindezt a modern digitális technika is, ami a hagyományos nyomdatechnika számára jelentős terhet jelentő képek jó minőségű közreadását jószerével közönséges feladattá tette.

E feldolgozások sorába lépett a Bükk-videk karakteres települése, Répáshuta fotókban megőrzött múltját bemutató kötet. A könyv szerkesztője és a 2015-ben elvégzett kutatómunka irányítója a jeles fiatal történész, Mlakár Zsófia, az egri Dobó István Vármúzeum muzeológusa volt. Munkatársaival mintegy 1000 fényképet gyűjtöttek össze és digitalizáltak, s az anyagból először egy kiállítást rendeztek Répáshután (*Hagyományos erdei mesterségek képekben*). A kötetben közreadott mintegy 200 fotó tematizálása kétféle elképzelés mentén történt. Az egyik a település történeti tereinek és az abban megformálódott létformának a bemutatása. Répáshuta a XVIII. század folyamán létrejött hutatelepülés, amelyet a kincstári erdők használatának török utáni gazdasági céljai szerint az üveggyártás meghonosodása hozott létre. Népeisége bizonyára több nációból verbuválódott –

morvák, németek, szlovákok –, amelyek a XIX. század során szlovákként asszimilálódtak és ennek jegyében alakult ki szlovák nyelvjárásuk is. A magas térszínen fekvő, földművelő gazdálkodásra jószerével alkalmatlan határ művelése a népesség megélhetésének inkább csak kiegészítője volt, a lakosság erdőmunkával, szén- és mészégetéssel kereste meg kenyerét: nem kis részben a Bükkalja és az Észak-Alföld parasztfalvaival cserélte élelemre az előállított javait. A kötet fényképein legnagyobb súllyal ezek a hagyományos tevékenységi formák jelennek meg, természetesen az azokat generációról generációra örökítő és a gazdasági elvárások és technikai innovációk mentén alakító répáshutaiakkal. Mindez önmagában is egyfajta történeti folyamatrajzot jelent: a fejszével való fadóntás, az igás állatokkal való faközéltetés, a nehéz hasábok emberi erővel való szállítása a második világháború után már egyre inkább az emlékezetbe szorult vissza, de éppen az emlékezet és az emlékezés mibenléte miatt a fiatalabb generáció is magáénak tudta azokat. A változások talán legszembetűnőbb jele például, hogy a hutaiak jellegadó tevékenységei, a szénégetés és a mészégetés mára eltűnt, pedig nem sokkal ezelőtt a szénégető boksa fanyar füstje vagy az éjszaka világító mézskemencék fénye olyan módon tartozott ehhez a vidékhez, mintha öröktől foga lett volna, és örökké élne.

Ez utóbbi ponton kapcsolódik a tematizálás másik szándéka, a történeti és a fotó-antropológia társadalmi háttérű értelmezése. Az egykori terek és az azokat használó emberek a lokális társadalom tagjai, egyúttal az előző generációk kultúrájának letéteményesei. Amint a korábbiak számára, úgy a maiaknak is a lokális identitás mozaikdarabjai ezek a fotók, mivel a terek és tevékenységek, a képen látható emberek, szerszámok, fogatok, hétköznapi és ünnepi alkalmak egyszerre a helybeli kultúra attribútumai, valamint a társadalmi cselekvés és a társadalomról való gondolkodás elide-

geníthetetlen szereplői. A képek sora és a hozzájuk kapcsolódó szöveges információk hangsúlyozzák a szerkesztő bevezetőjében megfogalmazott antropológiai elvet: a fotók egyszerre megmutatják, elrejtik és konstruálják a valóságot. A képek válogatása igyekszik használatukat, valamint az azokat átadókat valóságról és múltjukról, identitásukról alkotott elképzeléseit is tükrözni.

Az előzőek kapcsán utalni kell a recenzensnek arra a kettősségre is, ami a kötet anyagát a lokalitás és az általánosítás között elhelyezi. A képek helyszínének és témájának adatolása, szereplőik pontos meghatározása az 1920-as évektől az 1980-as évekig két generáció répáshutai szereplőit, arcait mutatja meg, s a helybeli fiatalok számára alkalmas a régen elment családtagok, hallo-másból ismerősök azonosítására is. A nem helybeliek számára főként helyzeteket, cselekvéseket, tájakat és abban tevékenykedő embereket idéz, s ilyen módon a hegyvidéki – jobbára nem magyar ajkú – falvak életmódjának karakteres formáját. Bizonyára ez utóbbival magyarázható, hogy sokan lefényképezték az elmúlt évszázad alatt ezeket a témákat, és nem csak a néprajz kutatói. Más volt, gyakran ismeretlen világ a paraszti vagy polgári létben élők számára, a képek egy része kifejezetten az Bükkbe látogató turisták élményét idézi. Az Eger és Miskolc közötti közút forgalma kínálta a látványosságokat, s erősítette az érdeklődést, hogy a trianoni országhatárok között a legmagasabban fekvő települések – különösen a szomszédos Újhuta (1940-től Bükkszentkereszt) – vonzották a hegyvidék szerelmeseit.

Rendkívül hasznosnak és példamutatónak ítélem a kötetet, ami utat mutathat más közösségek helyismereti kutatói számára. Az ilyen jellegű képanyag összegyűjtése és közreadása a települések népe önazonosságának egyik letéteményese lehet.

A kötet előszavát Viga Gyula jegyzi, aki a Répáshután 1979–1983 között zajló kutatás egyik szervezője volt, és az 1984-ben magyar és szlovák nyelven megjelent néprajzi

monográfiák társszerkesztőjeként négy évtizede követi a település változásait.

(*Mlakár Zsófia* [szerk.]: Répáshuta. Fókban megőrzött múlt. „Az Egészséges Életmódról, az Ifjúságért, Répáshutáért” Közalapítvány. Répáshuta, 2020. 112 oldal)

Viszóczy Ilona

EGY AMERIKAI MAGYAR BÁNYÁSZKÖZÖSSÉG TÖRTÉNETI REKONSTRUKCIÓJA

Közel 200 éve, hogy elkezdődött Magyarországról Amerikába a kivándorlás. Az egyre nagyobb arányú kivándorlás a XIX. század végén olyan lendületet kapott, hogy az újságírók, szociológusok, közgazdászok, történészek figyelmét is felkeltette. Az elemzések eredményeként évtizedek múlva megszülettek az első összefoglaló munkák, amelyek feldolgozták a bevándorlás jellemzőit. Összegezték mindazokat az ismereteket, amelyek e történeti folyamatnak legjellemzőbb és legáltalánosabb ismérvei voltak. A kutatás szempontjából ezek a nagy összefoglaló feltáró munkák¹ jelentősek, mert beemelik a témát a kutatás látóterébe, áttekintést adnak, összefoglalnak, utat mutatnak. Sok-sok részlet, fel nem dolgozott tényanyag, kisközösségekre, helyi viszonyokra jellemző valós történet vár azonban felfedezésre, bemutatásra, magyarázatra. Mindaz, ami élővé teszi a tényeket, a történelmet, hitelesíti az elemzéseket. A kutatás egyre inkább ezeknek a feltáratlan részleteknek bemutatására vállalkozik. Fejős Zoltán ennek a mikrokutatásnak a mestere. A „*Kaper kóntri*” nem első munkája ezen a területen.²

1 *Handlin, Oscar*: Uprooted. Boston, Atlantic Monthly Press, 1951. 333 p.; *Puskás Júlianna*: Kivándorló magyarok az Amerikai Egyesült Államokban 1880–1940. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1982. 638 p.

2 *Fejős Zoltán*: „Mert abban az időben lehetett vándorolni”. A cigándi amerikasok emlékezete. Cigánd, 2017. 335 p.; *Fejős Zoltán*: Amerikai magyar műtermi fényképek az 1880-as évektől a második világháborúig. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2020. 150 p. stb.

Évtizedek óta kitartó érdeklődéssel és szenvedéllyel gyűjti az amerikai kivándorlás adatait. Számára mindennek jelentősége van, minden összefüggés felhívja a figyelmét. Nála sokszor egy-egy újsághír évtizedekig várja a további hiányzó adatokat. Nemegyszer előfordul, hogy 20–30 év múlva lel a párjára, s születik meg a kontextus, amelyben életre kel jelentése, sőt, jelentősége lesz. Ezúttal Fejős Zoltán még ennél is többre vállalkozott. Nemcsak megismertet egy eddig ismeretlen amerikai magyar bányász közösséggel, hanem annak teljes *rekonstrukcióját* tűzte ki célul. Ez nem kis feladat, hiszen másfél évszázad távlatából élő tanú csak kivételesen található. Sajátos, sok leleményre épülő módszerekre van szükség. A múlt megismerése olyan mértékig lehetséges, amilyen mértékig a megőrzött írott források, dokumentumok lehetővé teszik, s amilyen mértékig a kutató ezeket ismeri és önálló, sokszor egyedi ötletekkel, mint szerzőnk is, hasznosítani tudja. Külön feladat és nagy hozzáértést kíván ezen a területen ma már gyakori digitális adattárak használata. A szerző munkájával ennek kiemelkedő példáját adta.

Fejős Zoltán több évtizedes saját adatgyűjtése valóságos kincsesbánya, ebből merítette most a magyar rézbányászok témáját. Bár ez a mű tárgyát és módszerét tekintve is újszerű tudományos munka, olvasmányos stílusa és érdekes történetészése viszi magával az olvasót, az olvasó számára valóságos rejtélynek tűnő kérdés megoldásában, hogy hogyan is történt az, hogy távol Amerika lakott területeitől a XIX. és XX. század fordulóján egyszer csak kinőtt egy magyar közösség, akik Északkelet-Magyarországról elindultak és itt telepedtek le. A kor hírközlési viszonyai között hogyan érte el őket és éppen őket a hívás, mi volt az az erős motiváció, ami a kor közlekedési viszonyai között Európa átszelésével a tengeren túli útra készítette őket, és miért éppen őket? Honnan vették a bátorságot és önbizalmat? Hányan, milyen családi körülmények között